

MİLLİ MÜCADELE'DEN SONRA DEMİRCİ MEHMET EFE

Yrd.Doç.Dr. Erol AKCAN*

Öz

Milli Mücadele'de Aydın Cephesi Kumandanlığı'nı Demirci Mehmet Efe üstlenmiştir. Demirci Mehmet Efe, üstlendiği bu görevi emrindeki kuvvetlerin tasfiye edilerek düzenli ordunun oluşturulduğu tarihe kadar devam ettirmiştir. İzmir'in işgalden kurtarıldığı tarihe kadar gözetim altında tutulan Demirci Mehmet Efe, bu tarihten sonra memleketi olan Nazilli'ye yerleşmiştir. Bundan sonraki hayatını sade bir vatandaş gibi geçiren Demirci Mehmet Efe, Nazilli'de öldürülmek istenmiştir. Bu nedenle Nazilli'den İzmir'e taşınmak zorunda kalan Demirci Mehmet Efe, bu kez İzmir'de suikasta uğramıştır. Bu girişimden yaralı olarak kurtulan Demirci Mehmet Efe, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten yardım istemek zorunda kalmıştır. Bu suikast girişimlerinden kurtulan Demirci Mehmet Efe'nin yaşadığı ikinci olay hakkında açılan afyon davasıdır. Bu dava Demirci Mehmet Efe'nin lehinde sonuçlanmıştır. Hayatı boyunca siyasetten uzak duran Demirci Mehmet Efe, 5 Şubat 1961 tarihinde Nazilli'de vefat etmiş ve askeri törenle defnedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demirci Mehmet Efe, Suikast Girişimi, Kuva-yı Milliye, Aydın Cephesi, Afyon davası, Milli Mücadele.

DEMİRCİ MEHMET EFE AFTER THE WAR OF INDEPENDENCE

Abstract

Demirci (smith) Mehmet Efe served as the commander of Aydın front during the War of Independence. Demirci Mehmet Efe carried on this duty till the date on which the forces under his command were liquidated and a regular army was constituted. Demirci Mehmet Efe, who was kept under custody until the independence of İzmir, moved to Nazilli -which was his hometown- after this date. Demirci Mehmet Efe who continued his life like an ordinary citizen after that time was intended to be killed in Nazilli. For this reason, he had to move from Nazilli to İzmir; however, he was assassinated in İzmir. Demirci Mehmet Efe who was

---

* Iğdır Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslar arası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

wounded in this attempt had to ask Gazi Mustafa Kemal Atatürk for help. The second event that Demirci Mehmet Efe -who was able to keep alive after these assassination attempts- experienced was the Afyon case sued against him. This case was finalized in favor of Demirci Mehmet Efe. Demirci Mehmet Efe, who kept himself away from politics during his life, passed away on 5th of February 1961 in Nazilli; and he was buried with a military ceremony.

Keywords: Demirci Mehmet Efe, Assassination Attempt, Nationalist Forces, Aydın Front, Afyon case, War of Independence.

Giriş

Yakın tarihimizde, Kuva-yı Milliye'ye katılan ve vatanın kurtarılması uğrunda mücadele veren efeler hatırlandığında, kuşkusuz ilk akla gelecek isimlerden birisi Demirci Mehmet Efe'dir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden hemen sonra mücadeleye hazırlanan Demirci Mehmet Efe, hazırlıklarını tamamladıktan sonra 11 Temmuz 1919 tarihinde Kuva-yı Milliye'ye dahil olmuştur¹. Kısa bir süre sonra bölgedeki duruma hakim olan Demirci Mehmet Efe, Atatürk'ün de Nutuk'ta ifade ettiği üzere, "*Aydın Cephesi Komutanlığı'nı kendi üzerine almıştır*"². Demirci Mehmet Efe, üstlendiği bu vazifeyi düzenli ordunun kurulmasına kadar Mustafa Kemal Paşa'nın siyasi ve askeri liderliğinde ifa etmiştir.

Demirci Mehmet Efe'nin emrindeki Aydın Kuva-yı Milliyesi ile Heyet-i Temsiliye arasındaki ilişkiler, 1919 yılı Eylül ayı sonlarında toplanan II. Nazilli Kongresi'nde tartışılan önemli konulardan biri olmuştur³. Bu tarihten sonra Kuva-yı Milliye karşıtlığıyla bilinen Damat Ferit Hükümeti'nin iktidardan düşmesiyle birlikte Demirci Mehmet Efe ile Heyet-i Temsiliye arasındaki ilişkiler hızla gelişme kaydetmiştir. Ali Rıza Paşa Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye arasındaki ilişkilerin gelişmesine paralel olarak Heyet-i Temsiliye'nin Aydın Cephesi'ne olan ilgi ve alakası da ilerleme göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa ile Salih Paşa arasında Amasya'da yapılan görüşmelerin gündem maddelerinden birisini Aydın Kuva-yı Milliyesi'ne yapılacak yardımlar oluşturmuştur⁴. Bundan sonraki günlerde Demirci Mehmet Efe tarafından Sivas'a üç kişiden oluşan bir heyet gönderilirken, Heyet-i Temsiliye ise bölgeye Albay Refet Bey'i örtülü bir isimle

¹ Bilal Cura, **Demirci Mehmet Efe**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2004, s.57-58.

² Kemal Atatürk, **Nutuk**, (1919-1927), Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, ATAM, Ankara 2002, s.309.

³ Ünal Türkeş, **Kurtuluş Savaşı'nda Muğla**, Yelken Matbaası, I.Baskı, İstanbul 1973, s.333.

⁴ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998, s.48.

göndermiştir⁵. Bölgeye gelen Albay Refet Bey, burada kaldığı yaklaşık altı aylık süre zarfında, Demirci Mehmet Efe'den doğrudan kumandayı almak yerine O'nu kendisine bağlayarak Heyet-i Temsiliye'nin politikaları istikametinde yönlendirmeyi uygun bulmuştur⁶.

Demirci Mehmet Efe ile Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa arasında başlayan iyi ilişkiler, TBMM'nin açılmasından sonraki günlerde de devam etmiştir. TBMM'ye karşı başlatılan başta Bolu, Düzce ve Hendek yöresindeki ayaklanmaların ve Ahmet Anzavur Ayaklanması'nın bastırılmasında Demirci Mehmet Efe'nin Albay Refet Bey'in emrine verdiği kuvvetlerin çok önemli payı olmuştur⁷. Bu yardım sonrasında Mustafa Kemal Paşa göndermiş olduğu bir telgrafla Demirci Mehmet Efe'yi ve arkadaşlarını tebrik etmiştir⁸.

1920 yılının yaz aylarında, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının içerde ve dışarıda yaşanan gelişmelerden dolayı zor günler geçirdiği bir dönemde Yunanlılar ileri harekâta geçerek Aydın Cephesi'nin dağılmasına sebep olmuştur⁹. Yunanlıların Nazilli'yi işgal ederek Denizli yönünde ilerledikleri bu tarihlerde Demirci Mehmet Efe'nin de içinde bulunduğu, tarihimizin en müessif hadiselerinden biri olan Denizli Olayı meydana gelmiştir¹⁰. Denizli Olayı, Demirci Mehmet Efe ile Mustafa Kemal Paşa arasında kısa süreli bir soğukluk yaşanmasına sebep olsa da 1920 yılı Ekim ayında Çumra ve çevresinde başlayan ve hızla yayılan Delibaşı Mehmet Ayaklanması bu durumu ortadan kaldırmıştır. Demirci Mehmet Efe ve emrindeki kuvvetler, Beyşehir-Seydişehir-Bozkır ve İbradi hattındaki

⁵ Osman Akandere, “*Aydın Kuva-yı Milliyesi ile Heyet-i Temsiliye Arasındaki İlişkiler*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S.39, Mayıs 2007, s.311.

⁶ Refet Paşa'nın bölgedeki faaliyetleri için bkz. Halit Kaya, **Refet Bele**. Askeri ve Siyasi Hayatı 1881-1963, Bengi Yayınları, İstanbul 2010, s. 67-76.

⁷ M. Şefik Aker **İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali**, Askeri Mecmua, C.III, İstanbul 1937, s. 128-129.; Uluğ İğdemir, **Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları**, TTK, Ankara 1969, s. 99.

⁸ Demirci Mehmet Efe'nin ömrünün sonuna kadar sakladığı ve öldükten sonra Askeri Müze'ye bağışlanan bu telgraf için bkz. Naci Sadullah Daniş, “*Oğlu, Demirci Efe'yi Anlatıyor*”, **Demokrat İzmir**, (30 Ekim 1970), s.1; Turan Akkoyun, “*Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin Bazı Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın Teşekkürü*” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S.VI, İzmir 1991, s. 210; Esin Dayı, **Nazilli Kongreleri**, A.Ü., Erzurum 1998, s. 98.

⁹ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.III, MEB, İstanbul 1991, s. 198.

¹⁰ Denizli Olayı için bakınız. Sındırgılı Süreyya, **Denizli Vakası ve Demirci Mehmet Efe**, Sel yayımları, İstanbul 1955, s. 28-29.; Nuri Köstüklü, “*Arşiv Belgeleri Işığında Denizli Hadisesi*” **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.VII, (Konya 1996) s. 12vd.; Nuri Köstüklü, **Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, ATAM, Ankara 1999, s. 183.; Bayram Bayraktar, “*Millî Mücadele'de Denizli Olayı*” **ATAMD.**, C.VIII, S.XXII, (Kasım 1991) s. 145

isyancıların tedbinde aktif görev almışlardır¹¹. Demirci Mehmet Efe, bu isyan hadisesinin bastırılmasından sonra Isparta'nın İğdecik Köyü'ne çekilmiştir.

Bilindiği üzere Mustafa Kemal Paşa, Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye birliklerinin hızlı bir şekilde düzenli ordu emrine alınması için 1920 yılı Kasım ayı başlarında Albay İsmet ve Refet Bey'i görevlendirmiştir¹². Bölgedeki Kuva-yı Milliye kuvvetlerini emrinde bulunduran Çerkes Ethem ve Demirci Mehmet Efe'ye bu komutanlar aracılığıyla düzenli orduya katılmaları için çağrıda bulunulmuştur. Demirci Mehmet Efe, Albay Refet Bey tarafından yapılan düzenli orduya katılma teklifine her ne kadar olumlu cevap vermediyse de TBMM'ye karşı Çerkes Ethem'inkine benzer bir tutum sergilememiştir. Demirci Mehmet Efe'nin emrindeki kuvvetlerin tasfiye edilmesi, Çerkes Ethem'in emrindeki birliklere nazaran daha kolay halledilmiştir¹³. Albay Refet Bey, Demirci Mehmet Efe'nin emrindeki kuvvetleri düzenli orduya nasıl dahil ettiğini TBMM'de ayrıntılı bir şekilde izah ettiği gibi¹⁴, Milli Mücadele'den sonra yakın çevresine Demirci Mehmet Efe'nin kaçmasına izin verdiğini ifade etmiştir¹⁵. Mustafa Kemal Paşa da aynı tarihlerde Meclis'te yaptığı bir konuşmasında Demirci Mehmet Efe'nin TBMM'ye tecavüz etmediğini, orduyla fiili bir çarpışmaya girmediğini, bundan dolayı mahallinde idareten ikamet ettirildiğini ifade etmiştir¹⁶. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta "*Efe çok sonra bize sığınarak affedilmiştir*"¹⁷ diyerek yıllar sonra bu gerçeği bir kez daha dile getirmiştir.

Demirci Mehmet Efe'nin düzenli orduya geçişten ülkenin işgalden kurtarılacağı tarihe kadar sergilediği hal ve hareketleri, TBMM Hükümeti tarafından dikkatle takip edilmiştir¹⁸. Bu tarihlerde gerek Yunanlılar ve gerekse Çerkes Ethem, Demirci Mehmet Efe'yi kendi yanlarına çekmeye çalıştıysalar da TBMM Hükümeti, gerekli tedbirleri alarak bu girişimleri

¹¹ Ahmet Avanas, **Milli Mücadele'de Konya**, ATAM., Ankara 1998, s.115-150.; Kenan Esengin, **Milli Mücadele'de Ayaklanmalar**, Kamer yayınları, İstanbul 1998, s. 250 vd.

¹² Tansel, **a.g.e.**, III, s.180.

¹³ Demirci Mehmet Efe'nin emrindeki kuvvetlerin tasfiyesi için bkz. Turan Akkoyun, "*Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin Tasfiye Edilmesi*", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S.IX, İzmir 1994, s.210.

¹⁴ Albay Refet Bey'in bu anlatımları için bkz. **TBMM, Gizli Celse Zabıtları**, C.II, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1985, s.878-882.

¹⁵ Şerif Güralp, **İstiklal Savaşı'nın İç Yüzü**, Güncel Yayınları, İstanbul 2002, s. 104; Köstüklü, **a.g.e.**, s.227.

¹⁶ **TBMM GCZ**, C.I, s.304-305.; Sadettin Demirayak, **Kuva-yı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu, Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe'nin Faaliyetleri**, Tuna Ofset Matbaacılık, I.Baskı, Aydın 2007, s. 489vd.

¹⁷ *Nutuk*, s.363.

¹⁸ **ATASE Arş.**, KN.891, GN.61/1; **ATASE Arş.**, KN.889, GN.207/1-2.

sonuçsuz bırakmıştır¹⁹. Demirci Mehmet Efe, 5 Eylül 1922 tarihinde Nazilli'yi düşman işgalinden kurtaran milli kuvvetler içerisinde yer almıştır²⁰. TBMM, 24 Ocak 1924 tarihinde kabul edilen 400 numaralı kanuna istinaden Demirci Mehmet Efe'nin de içinde bulunduğu yüz doksan sekiz kişiyi istiklal madalyasıyla taltif etmiştir²¹. Bazı kaynaklara göre Demirci Mehmet Efe'ye devlet ölümüne kadar maaş vermiştir²².

Böylelikle Demirci Mehmet Efe, “kanun kaçağı” olarak ayrıldığı toplum hayatına milli bir kahraman olarak geri dönmüştür. O, vatanın kurtarılmasına dönük vermiş olduğu üstün hizmetlerden dolayı devlet nezdinde her ne kadar istiklal madalyasıyla taltif edilmiş ve memleketine dönmüş olsa da bundan sonraki yaşamında bütün bu zor ve çetin geçen yılların bazı hesapları tekrar önüne çıkarılmış ve bu olaylar Demirci Mehmet Efe'nin rahatını kaçırmıştır. Şimdi sırasıyla bu olaylar üzerinde durmak istiyoruz.

1- Demirci Mehmet Efe'ye Suikast Girişimi

Demirci Mehmet Efe'ye 12 Mart 1925 tarihinde İzmir'de Park Kırathanesi'nin önünde suikast teşebbüsünde bulunulmuştur. Demirci Mehmet Efe, olayın ardından kendisini ziyaret eden Sada-yı Hak gazetesi muhabirine olayı şu şekilde anlatmıştır: “Akşam yemeğinden sonra Park Kırathanesi'nde biraderim ve Nazilli'de icra-yı vekalet eden İhsan Efendi'nin oğlu Cemal Efendi ile beraber oturuyordum. Esasen birkaç gün evvel gördüğüm ve eskiden tanımadığım bir şahsın bu gece de etrafımda dolaşmakta olduğunu gördüm. Bir hissikablelvuku ile taarruza uğrayacağımı anlıyordum. Saat sekiz buçuğa doğru arkamdan silah sesleri patlamağa başladı. Benim ile beraber oturan Cemal Efendi'nin derhal ortadan kaybolmak suretiyle vakada alakadar olduğunu gösterdi. Müteakibilen müdafaa-i nefis maksadıyla silaha davrandım. Yaralandığımı derhal hissettim. Ben silah kullanmadan müteariz derdest edilmişti. Merhum yanıma getirildiği zaman benim ile maddi ve manevi hiçbir alakası olmayan bir şahıs olduğunu anladım. Müteariz Yenice-i Vardarlı Hasan isminde birisi imiş. Nazilli'de bana birinci suikastı yapanlar bu ikinci suikast ile alakadardır. Fail hakkında müşteki değilim. Asıl müşevviklerin tecziyesi için bütün mevcudiyetle çalışacağım²³.”

¹⁹ ATASE Arş., KN.889, GN.5/1; ATASE Arş., KN.886, GN.19/1; ATASE Arş., KN.886, GN.81/1.

²⁰ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi**, ATAM, Ankara 1999, s.174

²¹ TBMMZC, İ.43, (21 Nisan 1924), s. 954.

²² Köstüklü, **a.g.e.**,s. 229; Demirayak, **a.g.e.**, s.488; Cura, **a.g.t.**, s. 131.

²³ “Demirci Efe Evvelki Akşam Cerh olundu”, **Sada-yı Hakk**, nr.159,(13 Mart 1341/1925)

Demirci Mehmet Efe'nin bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bu, kendisine yapılan ilk suikast teşebbüsü değildir ve bu teşebbüslerin gerisinde Nazilli'de ikamet eden bazı şahıslar yer almaktadır. Aynı gazete, vermiş olduğu bilgilerin devamında Demirci Mehmet Efe'yi öldürmek isteyen Hasan Efendi'nin yakalandığını ve polis sorgusunda olduğunu belirttikten sonra Demirci Mehmet Efe'nin böyle bir teşebbüsten kuşkulandığını; bu nedenle, İzmir, Nazilli, Aydın ve Denizli havalisinde can güvenliği olmadığı için İstanbul'a taşınmayı düşündüğünü okuyucularına aktarmıştır.

Bu tarihlerde İzmir'de çıkan Anadolu gazetesi ise suikast olayını okurlarına “*Park Kahvesinde Bir Yaylın Ateşi. Demirci Mehmet Efe Nasıl Yaralandı!*” başlığıyla duyuruyordu²⁴. Gazeteye göre bu olayın iki sebepten dolayı “müstesna bir hususiyeti” ve ehemmiyeti vardı. Bu sebeplerden birincisi, öldürülmek istenen Demirci Mehmet Efe'nin herkesçe tanınmış bir kişi olması; ikincisi ise taarruzun ve kastın bu kadar “aleni ve cüretkâr” bir şekilde gerçekleştirilmiş olmasıydı. Haberin devamında “Demirci Efe'nin başlı başına şayan-ı dikkat ve serancam dolu bir mazi” olduğu ifade ediliyor ve bu teşebbüsün onun bu geçmiş hayat sahifeleri arasında yer alan “bazı mühim ukdeler” le ilişkili olabileceği belirtiliyordu.

Demirci Mehmet Efe'nin olayla ilişkilendirdiği Nazilli eşrafından İhsan oğlu Cemal Efendi ise gazeteye verdiği ifadesinde olayı şu şekilde anlatmıştır: “*Saat dokuz sularında, hükümetin önünden geçerek parka doğru yürüdüm. Demirci Mehmet Efe ile biraderinin, Park Kahvesi'nin önünde oturmakta bulduklarını gördüm. Nazilli'den tanıştığımız için selam verip yakına oturdum. Dereden, tepeden konuşuyorduk. Önümüzde bir sıra daha sandalye vardı. Fakat, bunlarda kimse oturmuyordu. Arkamızdaki sandalye sırasında tek tük oturan vardı. Bu sırada, etvar ve evza'ı manidar görünen bir adam geldi. Elinde asabiyetle oynadığı bir tesbih bulunuyordu. Yanımızdaki masalardan birine oturdu. Başını, masanın üstündeki bir gazeteye eğerek okuyor gibi göründü. Halbuki, hal ve tavru ne konuştuğumuzu dinlemek arzusunda bulunduğu delalet ediyordu. Buna üçümüzde bila-ihtiyar dikkat ettik. Fakat biz de sükut etmek ister görünmemek için, Mehmet Efe'nin arzu ve teklifiyle yanımızdaki İstanbul gazetelerini okumağa başladım. Efe dinliyordu. Çok sürmeden şahs-ı meçhul kalktı, kayboldu. Bir lahza sonra, başka biri göründü. Yine manidar evza' ile geldi. Demirci Efe'nin arka tarafında omzunun dibindeki sandalyeye oturdu. Ben, bilahtiyar bu adama dikkat ettim. Demirci Efe'de, ona doğru başını çevirerek bana hitaben “Bu kim? Tanıyor musun?” dedi. Ben de, hayır, fakat tavırları merak uyandırıyor dedim. Ve bir lahzalık sükûtumuzu birden*

²⁴ Anadolu, nr. 13 Mart 1341(1925).

bire patlayan silah sesleri takip etti. Meçhul şahıs, rovelverini çekmiş, Demirci Efe'ye ateş ediyordu. Fakat daha ilk kurşununu, gayet atik ve çevik olan Demirci Efe'nin, derhal yerinden fırlaması ve silahını çekerek müteariza ateş etmeye başlaması takip etti. Müteariz dört el ateş etti. Demirci Efe de birkaç el ateş ederek mukabelede bulundu. Ben, iki tarafın bu yayılım ateşi arasında kalmıştım. Kurşunun biri gözümün yanından geçti. Ve işte görüyorsunuz ki bugün gözlerim şişmiş ve kanlanmış bulunuyor, Allah sakladı, yoksa vurulmuş, belki de ölmüş olacaktım. Silah sesleri kahvenin dışarıda oturan müşterilerini birden bire şaşırılmış, bir kısmı kaçmış bir kısmı da kahvenin içine dalmıştı. Müteariz, kemeraltı caddesine doğru koşarken, en evvel gelip bir masaya oturmuş olan meçhul şahıs tarafından yakalandı, resmi polislerde ona yardım ederek hapse götürüldü. Demirci Efe'ye geçmiş olsun, dediğim zaman kolumdan yaralandım, dedi. Dört kurşundan yalnız biri isabetle onu kolundan yaralamıştı. İşte vaka böyle oldu ve böyle geçti²⁵.”

Suikast girişimi sırasında Demirci Mehmet Efe'nin yanında bulunan bu şahıs, kısa bir süre sonra savcılık sorgusuna çağrılmış ve tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştır²⁶. Olaydan sonra yapılan soruşturma neticesinde Demirci Mehmet Efe'yi vuran kişinin Yenice Vardarlı Hüseyin Avni olduğu, bu cinayeti işlemesi için Nazillili Hasan Ali'nin kendisini teşvik ettiği anlaşılmıştır. Demirci Mehmet Efe'nin ifadesinden ve basında yer alan haberlerden hareket edilecek olursa bu kişiler tetikçi olup suikastın teşvikçileri Nazilli'de yer almaktadır²⁷. Savcılığa intikal eden bu dava hakkında sonraki günlerde ne türden gelişmeler olduğu konusunda maalesef yerel basına daha fazla bilgi yansımamıştır. Demirci Mehmet Efe'nin suikasta uğramasıyla ilgili ulusal basında da hiçbir habere rastlamadık.

Demirci Mehmet Efe'nin bu suikast girişiminden tam bir hafta sonra Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine yazmış olduğu telgraf, hem suikast girişimlerinin arka planını hem de Demirci Mehmet Efe'nin bu tarihlerde içinde bulunduğu çaresizliği göstermesi açısından hayli ilginçtir. 19 Mart 1925 tarihli bu telgrafi içeriğinin önemine binaen olduğu gibi aktarıyoruz: “ *Ankara'da Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine; Sulhun avdetinden beri hayatımı artık memleketimin imarına hasretmiş idim. İsmet Paşa hazretleri Nazilli'ye teşriflerinde bu mesaimin husule getirdiği imaret ve terakki asarını görerek teşvikatta bulunmuşlardı. Büyük Gazi Paşam bugün nevmidane bir teessürle zat-ı devletlerinden istimdada mecbur kalmaklığımdan dolayı beni affediniz. Siz dahiyane*

²⁵ **Anadolu**, nr. 13 Mart 1341(1925)

²⁶ “Demirci Efe”, **Anadolu**, nr. 3224, (17 Mart 1341/1925).

²⁷ “Demirci Efe'yi Vurdular”, **Ahenk**, nr.9457, (13 Mart 1341).

idarenizde büyük milletimize feyizli bir sulh devresi açtınız. Bu devrede benim de hakkım olan sükun ve selameti benden esiriyorlar. Bir seneden az bir zaman içinde üç defa hayatıma kast ettiler. Üçüncü defa artık Nazilli'den İzmir'e nakil ettiğim halde İzmir'in ortasında hükümetle istihza edercesine hükümet konağının önünde beni yaraladılar. Tutulan failerin ifadelerine nazaran bu suikastların görülen faili Nazilli Jandarma Kumandanı Tahsin Bey'e atfen emirber neferidir. Bu emirberin tevkifi emredildikçe Tahsin Bey haiz olduğu resmi sıfat ile güya merkumun firar ettiğini söylüyor. Ve böylece hükümetin takrir-i asayişle muvazaf bir memur da benim hayatıma kastedenleri himaye ediyor. Nazilli'de tesis eden ve kendisine servet ve nüfuz teminine çalışan Jandarma Kumandanı Tahsin Bey'in bu emeline beni mania addetmekten ibarettir. Bulunduğu bu mühim mevki yüzünden hükümetin nüfuz ve kudretini kendi menafi için mevcudiyetim aleyhine istimal etmesi hükümetimizin emriyle olmamak lazımdır. Fakat şimdiye kadar bu husustaki bütün şikâyetlerimi hükümete izah edemedim. Binaenaleyh pek muhterem büyük paşam selametim hükümetimce mefsut ve kıl ise siz bana emrediniz. Kendimi vatanımın saadetine kurban edeyim. Fakat beni himaye ediniz. Ayak takımına ezdirmeyiniz. Bunu ellerinizden öperek istirham ederim. Gazi Büyük Paşam. İzmir'de Beyler Sokağı'nda Mukim Demirci Mehmet Efe.²⁸

Telgrafın içeriğinden de rahatlıkla anlaşılacağı üzere, Demirci Efe suikast girişiminin arkasında Nazilli Jandarma Kumandanı Tahsin Bey'in olduğunu düşünmektedir. Hükümet'in can güvenliğini koruma noktasında üzerine düşeni yapmadığı kanaatine varan Demirci Efe, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'dan yardım istemiştir. Demirci Mehmet Efe'nin bu yardım talebine Riyaset-i Cumhur Başkatibi imzasıyla 23 Mart 1925 tarihinde gönderilen cevapta, telgrafının Reis-i Cumhur Hazretlerine takdim edildiği, suikast teşebbüsünde bulunanların hükümet tarafından önemle takip ve cezalandırılacağı Reis-i Cumhur tarafından ifade edildiği belirtilmiştir²⁹. Bu telgrafta belirtilen hususların yerine getirilip getirilmediğini, Demirci Mehmet Efe'nin bu telgraftan sonra hayatında "sulh ve sükun" devresinin başlayıp başlamadığını bilemiyoruz³⁰. Bildiğimiz bir şey var ise bu tarihlerde peşi sıra yapılan suikast girişimlerinden yararlı olarak kurtulan Demirci Mehmet Efe'nin kısa bir süre sonra bir başka meseleden dolayı rahatsız edildiğidir.

²⁸ Cum. Arşivi, A.III-5, D.16, F.26-4/5/6.

²⁹ Cum. Arşivi, A.III-5, D.16, F.26-3.

³⁰ Demirci Mehmet Efe'ye yapılan suikast girişimleriyle ilgili olarak Emniyet Genel Müdürlüğü'nün arşivinde herhangi bir bilgi ya da belge olmadığı müracaatımız üzerine yazılı olarak bildirilmiştir.

2- Demirci Mehmet Efe Aleyhine Açılan Afyon Davası

Elimizde olan belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Milli Mücadele sırasında Çal Kazası'nın Ortaköy karyesinde kime ait olduğu bilinmeyen Hacı İbrahim'in hanesinde bulunan 16 sepet içindeki 1300 okka afyonu ahz ve gasp isnadıyla Demirci Mehmet Efe aleyhine, belirtilen afyonun parasının tahsili için hazinece dava açılmıştır³¹. Bu iddia üzerine yapılan muhakeme neticesinde Demirci Mehmet Efe'nin bahsi edilen afyonu aldığı anlaşılmış ise de bu afyonlar düşmana karşı memleket savunmasının gerektirdiği zorunluluk ve resmi belgelere dayandırılarak alındığının ortaya çıkmasından dolayı Demirci Mehmet Efe aleyhine açılan davanın reddine karar verilmiştir.

Bunun üzerine Maliye Vekaleti, Başvekalet'e gönderdiği bir yazıyla hazine aleyhine sonuçlanan bu davanın temyiz edilmesinde ve davanın takibinde hazinece bir menfaat olmadığını göz önüne alınarak ilgili davanın temyizinden sarfınazar edilmesinin ve dava kaydının terk edilmesinin uygun olacağını Başvekalet'e sunmuştur. Maliye Vekaleti, bu şekilde bir teklif sunarken iki hususa dikkat çekiyordu. Birincisi; Demirci Mehmet Efe'nin bu afyon paralarını memleketin müdafaası uğrunda ve bu amaçla gerekli olan ihtiyaçların temininde kullandığı resmi ve gayr-i resmi kayıtlar ve incelemeler ile teyit edilmişti. İkincisi, 19 Teşrin-i Sani 1339 tarih ve 372 numaralı kanunla müdafa-i memleket uğrunda ifa edilmiş olan fiiller ve hareketler cürüm addolunamayacaktı. Maliye Vekaleti, bu iki hususu göz önüne alarak bu davanın takibinde ve temyizinde hazinenin menfaati olmadığı kanaatine varmıştır.

Maliye Vekaleti'nin yukarıda ifade ettiğimiz hususları ihtiva eden 28 Temmuz 1930 tarihli ve 952/79 numaralı tezkere ile birlikte bir kıta kararname Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in yüksek tasviplerine arz olunmuştur. İlgili kararname Gazi Mustafa Kemal tarafından imzalanarak Başvekalet'e iade edilmiştir. Bahsini ettiğimiz kararnamenin altında Başvekil İsmet Paşa'nın ve Maliye Vekili Şükrü Saraçoğlu'nun imzaları vardır. Milli Mücadele'nin üzerinden yıllar geçtikten sonra Demirci Mehmet Efe hakkında niçin böyle bir dava açılmıştır? Bu davanın terkine ilişkin kararnamenin altına imza koyan ve Demirci Mehmet Efe'yi çok iyi tanıyan devlet adamları bu meseleye nasıl yaklaşmışlardır? Maalesef, bu sorulara tatmin edici cevaplar verebilecek bilgi ve belgelere sahip değiliz.

Demirci Mehmet Efe'nin hayatında bir sayfa daha bu şekilde kapanmıştır. Ele aldığımız bu olayların haricinde Denizli'de bir savcının

³¹ B.C.A., 030.11.1./57.21.18.

Demirci Mehmet Efe'ye yapmaya kalktığı baskıyı Efe'nin kendisine başvurması üzerine Milli Mücadele'de Uşak Heyet-i Merkeziye Reisliği'ni yapan İbrahim (Tahtakılıç) Bey'in kaldırdığını biliyoruz³². Demirci Mehmet Efe, yaşadığı bu olaylar ve aldığı tehditler nedeniyle Nazilli'de barınamaz hale gelince bir süreliğine İstanbul'da ikamet etmek zorunda kalmıştır³³.

Tam olarak süresini tespit edemediğimiz bu kısa süreli ayrılıktan sonra tekrar memleketine dönen Demirci Mehmet Efe'yi, 1946 yılında Kemal Özkaynak, Nazilli'deki çiftliğinde ziyaret ederek kendisine geçmişe dönük bazı sorular yöneltmiştir. 1946 seçimlerinden hemen sonra gerçekleştirilen bu ziyarette Özkaynak, Demirci Mehmet Efe'nin siyasi temayülünü öğrenmek için hangi partiye kayıtlı olduğunu sorduğu zaman ondan şu cevabı almıştır: “*Albayrak nerede ben de orada, Ayyıldızım nerede, çiftçi Demirci de onun altında*³⁴”. Naci Sadullah Daniş'in ifade ettiğine göre; Demirci Mehmet Efe'ye Demokrat Partililer tarafından partiye katılma teklifi yapılmış ve kabul etmediği takdirde mallarının müsadere edileceği bildirilmiştir. O, bu teklife şu şekilde cevap vermiştir: “*Mallarım dediğiniz iki parça mülkü alabilirsiniz. Ama Demirci Mehmet Efe'yi asla!*³⁵”

Gerçekten Demirci Mehmet Efe, vefat edeceği tarihe kadar siyasete katılması yönündeki teklifleri geri çevirmiş ve ömrünün sonuna kadar siyasetten uzak durarak sıradan bir vatandaş gibi yaşamayı tercih etmiştir. Esasen, ne karakter bakımından ne de sosyo-kültürel bakımdan Demirci Mehmet Efe bir siyaset adamı değildir ve hiçbir zaman siyasi ihtirasları olmamıştır. Bu ve buna benzer yönleri göz önüne alındığında, aynı dönemde bölgede öne çıkan Çerkes Ethem ile neden aynı akıbeti paylaşmadığı daha iyi anlaşılır.

3- Demirci Mehmet Efe'nin Ölümü ve Basındaki Yankısı

Demirci Mehmet Efe, 5 Şubat 1961 tarihinde Nazilli'deki evinde kalp krizinden vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda Demirci Efe'nin ölüm tarihi olarak verilen bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır³⁶. Bu ölüm haberini

³² İlhan Tekeli- Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK, Ankara 1989, s.380.

³³ Sabahattin Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele*, C.II, Milliyet Yayınları, İstanbul 2011, s.105.

³⁴ Kemal Özkaynak, *Efelerden Haber*, CHP Basımevi, Aydın 1946, s.178.

³⁵ Naci Sadullah Daniş, “*Oğlu, Demirci Efe'yi Anlatıyor*”, *Demokrat İzmir*, (2 Şubat 1971), s.4

³⁶ Erol Toy, Demirci Efe'nin ölüm tarihi olarak 1959 yılını vermekte ve Çeşme'de vefat ettiğini belirtmektedir. Bkz. Erol Toy, *Türk Gerilla Tarihi*, Yaz Yayınları, İstanbul 2000, s. 235; Sabahattin Selek ise 5 Ekim 1961 tarihini vermektedir. Bkz. Selek, *a.g.e*, II, s.105.; Sadettin Demirayak da aynı tarihi veriyor. Bkz. Demirayak, *a.g.e.*, s.488.

Hürriyet ve Sabah gazetesi okuyucularına “Demirci Efe vefat etti” başlığıyla duyurmuştur³⁷. Tercüman ise “Demirci Mehmet Efe Dün Öldü” başlığı altında Efe'nin ölüm haberini vermiştir³⁸. Akşam gazetesi de “Demirci Efe Öldü” başlığıyla ulusal basında ölüm haberine yer veren bir başka gazetedir³⁹. Ulusal basında, iç sayfada küçük bir haber şeklinde de olsa Demirci Mehmet Efe'nin ölümünü okuyucularına duyuran gazeteler bunlardan ibarettir.

Yerel basına, Efe'nin ölüm ve cenaze merasimi hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi yansımıştır. Demokrat İzmir, ölüm hadisesinin yerini diğer gazetelerden farklı olarak Tire vermiştir⁴⁰. Ege Ekspres ise ölüm haberini, okuyucularına iki gün sonra Efe'nin zeybek kıyafetli bir fotoğrafıyla duyurmuştur⁴¹. Aydın'da çıkan “Hüraydın” ölüm haberini okuyucularına manşetten duyurmuş ve cenaze merasimi hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir⁴². Bu habere göre “Milis Albayı Demirci Mehmet Efe” nin Türk bayrağına sarılı cenazesi evinden alınarak Büyük Camii'ye getirilmiş, burada kılınan cenaze namazını müteakip Nazilli Garnizon Kumandanlığı'nca hazırlanan resmi bir törenle ebedi istirahatgahına defnedilmiştir. Demirci Efe'nin cenazesine başta Aydın Valisi olmak üzere, Garnizon Kumandanı, Aydın Cumhuriyet Savcısı, Jandarma Alay Kumandanı, Nazilli Kaymakamı, adli ve mülki erkân ile yüzlerce Nazillili katılmıştır⁴³. Demirci Efe'nin ailesi, cenaze merasiminden sonra gazeteye verdikleri bir ilanla mülki ve askeri erkân başta olmak üzere cenaze merasimine katılan ve ilgi gösterenlere teşekkür etmişlerdir⁴⁴.

Sonuç:

Milli Mücadele, bu mücadeleye katılan Ege'nin pek çok efesi gibi Demirci Mehmet Efe için de yeni bir sayfanın açılmasına vesile olmuştur. Bu mücadeleye kadar devlet nazarında “çete”, “eşkıya”, “haydut” gibi sıfatlarla anılan Demirci Mehmet Efe, ülkenin işgalden kurtarılması yolunda vermiş olduğu hizmetlerden dolayı affedilmiş, istiklal madalyasıyla taltif edilmiş ve bir “kahraman” olarak cemiyet hayatına dönmüştür. Ne var ki Demirci Mehmet Efe, memleketin savaştan sonra kazandığı sulh ve sükûn ortamından hissesine düşen payı alamamıştır. Yıllarını dağda geçiren ve

³⁷ Hürriyet, 6 Şubat 1961, s.4

³⁸ Tercüman, 6 Şubat 1961, s.4

³⁹ Akşam, 6 Şubat 1961, s.4

⁴⁰ Demokrat İzmir, 6 Şubat 1961, s.3

⁴¹ Ege Ekspres, 7 Şubat 1961, s.3.

⁴² Hüraydın, 7 Şubat 1961, s.1

⁴³ Hüraydın, 7 Şubat 1961, s.1

⁴⁴ Ege Ekspres, 7 Şubat 1961, s.5

sonrasında Yunanlılara karşı istiklal mücadelesi veren Demirci Mehmet Efe, bunca badireleri atlattıktan sonra önce Nazilli’de en nihayet İzmir’de birkaç kez öldürülmek istenmiştir. Öyle anlaşılıyor ki, devletin affettiği Demirci Mehmet Efe’yi ona karşı husumet besleyen kimseler affetmek istememiştir. Yaşadığı bölgede can güvenliği kalmayan Demirci Mehmet Efe, bir yandan bölgeyi terk ederek İstanbul’a taşınırken diğer tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ten yardım istemek zorunda kalmıştır. Bu şekilde adi bir cinayete kurban gitmekten kurtulan Demirci Mehmet Efe hakkında, Milli Mücadele için kullandığı bir miktar afyon nedeniyle hazinece dava açılmıştır. Neyse ki, bu dava Demirci Mehmet Efe’nin lehinde sonuçlanmıştır. Hayatının geri kalan kısmında aktif siyasetten uzak duran ve sade bir vatandaş olarak yaşamayı tercih eden Demirci Mehmet Efe, 5 Şubat 1961 tarihinde Nazilli’deki evinde vefat etmiş ve cenazesi askeri bir törenle defnedilmiştir.

Kaynakça

1- Arşivler ve Resmi Yayınlar

ATASE Arş. (Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Arşivi)

Cum.Arş.(Cumhurbaşkanlığı Arşivi)

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

TBMMGCZ (Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları)

TBMMCZ (Türkiye Büyük Millet Meclisi Celse Zabıtları)

2- Tetkik Eserler, Makaleler ve Diğer Kaynaklar

Akandere, Osman, “*Aydın Kuva-yı Milliyesi ile Heyet-i Temsiliye Arasındaki İlişkiler*”, **Atatürk Yolu** Dergisi, S.39, Mayıs 2007.

Aker, M. Şefik, **İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali**, Askeri Mecmua, C.III, İstanbul 1937.

Akkoyun, Turan, “*Aydın Kuvâ-yı Milliyesi’nin Bazı Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa’nın Teşekkürü*” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S.VI, İzmir 1991.

Akkoyun, Turan, “*Aydın Kuva-yı Milliyesi’nin Tasfiye Edilmesi*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S.IX, İzmir 1994.

Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

Atatürk, Kemal, **Nutuk**, (1919-1927), Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, ATAM, Ankara 2002.

Avanas, Ahmet, **Milli Mücadele’de Konya**, ATAM., Ankara 1998.

- Bayraktar, Bayram, “*Milli Mücadele’de Denizli Olayı*” **ATAMD.**, C.VIII, S.XXII, (Kasım 1991)
- Cura, Bilal, **Demirci Mehmet Efe**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2004.
- Daniş, Naci Sadullah “*Oğlu, Demirci Efe’yi Anlatıyor*”, **Demokrat İzmir**, (30 Ekim 1970-Şubat 1971).
- Dayı, Esin **Nazilli Kongreleri**, A.Ü., Erzurum 1998.
- Demirayak, Sadettin, **Kuva-yı Milliye’nin Aydın’da Doğuşu, Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe’nin Faaliyetleri**, Tuna Ofset Matbaacılık, I.Baskı, Aydın 2007.
- Esengin, Kenan **Milli Mücadele’de Ayaklanmalar**, Kamer yayınları, İstanbul 1998.
- Güralp, Şerif, **İstiklal Savaşı’nın İç Yüzü**, Güncel Yayınları, İstanbul 2002.
- İğdemir, Uluğ, **Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları**, TTK, Ankara 1969.
- Kaya, Halit, **Refet Bele. Askeri ve Siyasi Hayatı 1881-1963**, Bengi Yayınları, İstanbul 2010.
- Köstüklü, Nuri, “*Arşiv Belgeleri Işığında Denizli Hadisesi*” **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.VII, (Konya 1996)
- Köstüklü, Nuri, **Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, ATAM, Ankara 1999.
- Özkaynak, Kemal, **Efelerden Haber**, CHP Basımevi, Aydın 1946.
- Selek, Sabahattin, **Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele**, C.II, Milliyet Yayınları, İstanbul 2011.
- Sındırgılı Süreyya, **Denizli Vakası ve Demirci Mehmet Efe**, Sel yayınları, İstanbul 1955.
- Tansel, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, C.III, MEB, İstanbul 1991.
- Tekeli- İlkin, İlhan, Selim, **Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK, Ankara 1989.
- Toy, Erol, **Türk Gerilla Tarihi**, Yaz Yayınları, İstanbul 2000.
- Turan, Mustafa, **Yunan Mezalimi**, ATAM, Ankara 1999.
- Türkeş, Ünal, **Kurtuluş Savaşı’nda Muğla**, Yelken Matbaası, I.Baskı, İstanbul 1973.

1- Süreli Yayınlar

Ahenk

Akşam

Anadolu

Demokrat İzmir

Ege Ekspres

Hüraydın

Hürriyet

Sada-yı Hakk

Tercüman

Ek-1

Demirci Mehmet Efe'ye Suikast Girişiminin Haberini Veren 13 Mart 1925 Tarihli Sada-yı Hak Gazetesi.

Ek-2

Demirci Mehmet Efe'nin Ölümünden Sonra Askeri Müze'ye Verilen Eşyaları.